

tussen Duin & Dijk

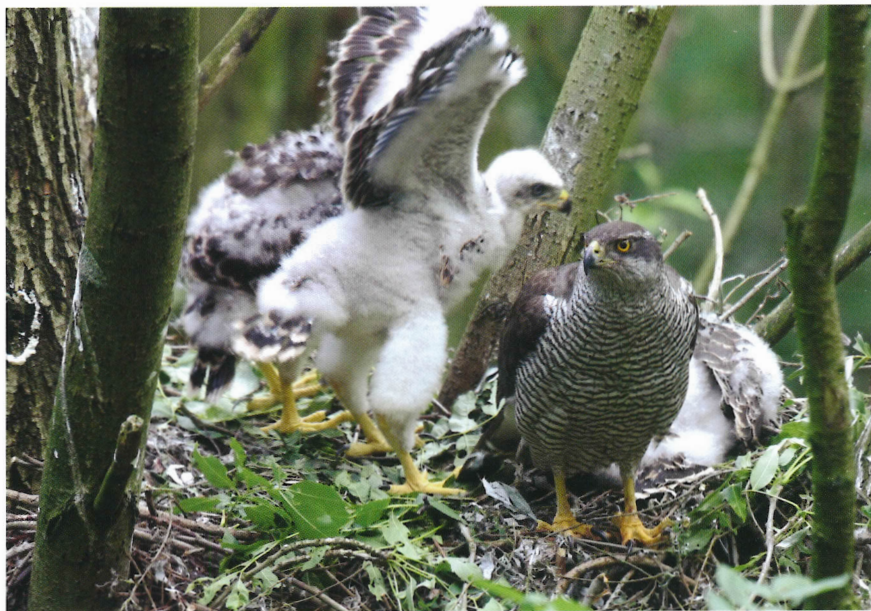
Natuur in Noord-Holland. Jaargang 6 4 ● 2007

De Havik in

● Foto: Fred Koning.

● Nest in boom. Foto: Fred Koning.

● Nest met jonge haviken. Foto: Jankees Schwiebbe

Sedert 1994 broedt de havik in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Wie had 40 jaar geleden durven denken dat deze soort ooit nog eens als broedvogel in het duin zou komen. En wie had kunnen vermoeden dat deze sterke roofvogel nu mogelijk bedreigd wordt door een gans!

Gebied

De Amsterdamse Waterleidingduinen (A.W.-duinen) worden vanaf 1961 jaarlijks geïnventariseerd op zowel nacht- als dagactieve roofvogels. Het gebied, gelegen tussen Zandvoort en Noordwijkerhout, is 3400 ha groot en omvat ongeveer 120 ha bos, zowel naald- als loofhout. De bossen, struwelen, open duinen en waterpartijen (ook zo'n 120 ha) vormen tezamen een mozaïek van vegetaties waarin vele soorten dieren zich prettig voelen.

Komst van de havik

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw was de havik bijna uitgestorven in grote delen van Europa. Na het uit de handel

nemen van een aantal bestrijdingsmiddelen voor de landbouw herstelde de populatie zich. Eerst in het oosten van ons land, maar later ook in het midden en het zuiden. Begin jaren negentig werd ook het westen, waaronder de duinstreek, gekoloniseerd. Vanaf 1990 werden er met toenemende regelmaat haviken in de A.W.-duinen gezien; in 1993 waren er twee territoria permanent bezet. Het eerste broedgeval vond plaats in 1994. In de jaren die erop volgden breidde de soort zich snel uit en stabiliseerde rond de 10 tot 11 paren.

Broedbiotoop

De havik geeft in de A.W Duinen de voorkeur aan relatief kleine bos-

jes in het midden van het duin, waar vanuit ze vooral de open duinen bejagen. Deze keuze heeft vermoedelijk te maken met het voedselaanbod. Konijnen, grote en middelgrote vogels zijn namelijk talrijker in de bosarme gedeelten dan in de bossen. Vooral in het voorjaar en in de zomer worden veel jonge konijnen en verdwaalde postduiven gegeten. In de herfst strijken er, vanwege de bessen, grote aantallen trekvogels neer die dan meer worden benut. In de bossen zelf wordt vooral op gaaien, lijsters, houtsnippen, houtduiven en holenduiven gejaagd.

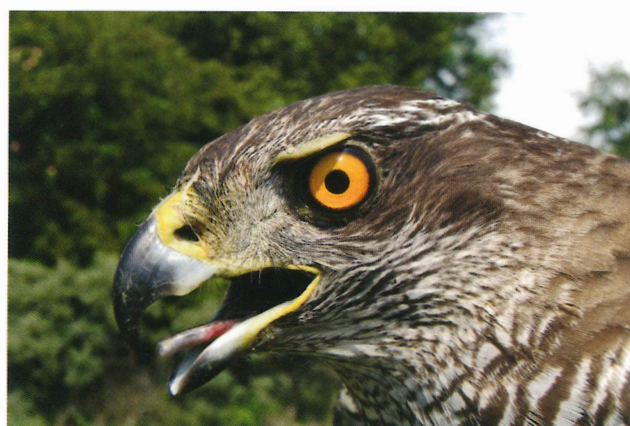
Broedseizoen

De eerste tekenen van het nieuwe broedseizoen van de havik zijn al rond half februari waar te nemen. De vogels laten zich vanaf die tijd steeds frequenter op hun broedplaats zien. Soms worden er tegen het einde van die maand al enkele takken naar het nest gebracht. De balts vindt in maart plaats; ze zijn dan frequent te horen en voeren baltsvluchten uit. Hierbij vliegen

de Amsterdamse Waterleidingduinen

● Nest met eieren. Foto: Peter Spannenburg.

● Foto: Peter Spannenburg.

de vogels met een heel trage vleugelslag in een golvende vlucht boven hun territorium. De witte onderstaartdekveren zijn daarbij prachtig breed uitgespreid. Na de balts wordt de broedplaats veelvuldig bezocht, ook al duurt het nog even voordat er eieren worden gelegd.

Het nest

De havik bouwt meestal zelf een nest, maar soms wordt daarbij gebruik gemaakt van oude nesten van zwarte kraai of buizerd. Deze nesten worden dan opgeknapt door er nieuwe takken aan toe te voegen. Haviken gebruiken hun nesten vaak jaren achtereenvolgend en wanneer zij een nieuw nest bouwen, doen zij dit vaak in de buurt van hun oude. Hierdoor vindt men soms meerdere nesten niet ver van elkaar verwijderd. Hoewel de A.W.-duinen meer loofbos dan naaldbos bevatten, geeft de havik sterk de voorkeur aan naaldbomen om zijn nest in te bouwen. De 134 gevonden nesten werden zonder uitzondering in naaldbomen (grove den en corsicaanse den)

aangetroffen! Dit heeft vermoedelijk te maken met het feit dat het gemakkelijker is om een nest in een naaldboom te bouwen. Bij veel dennen wordt jaarlijks een krans van zijtakken gevormd. Deze kransen vormen een goede basis om een vlonder van takken op te bouwen. Haviknesten bevinden zich meestal tegen de stam, in tegenstelling tot buizerdnesten die regelmatig aan het einde van zijtakken gebouwd worden met het gevaar dat ze bij storm kantelen. De hoogte waarop de nesten worden aangetroffen varieerde van 3,5 tot 15 meter, gemiddeld echter op 8 meter.

Eieren en jongenproductie

Niet alle paren gaan over tot broeden. Het komt regelmatig voor dat er aanvankelijk veel activiteit (bijvoorbeeld het aanleveren van verse takken) bij een nest waar te nemen is, maar dat er uiteindelijk geen eieren worden gelegd. Wat de redenen hiervoor zijn is moeilijk vast te stellen. In de A.W.-duinen gebeurt dit meestal bij één of twee van de territoria.

Soms al eind maart, maar meestal in de loop van april, worden de lichtblauwe eieren gelegd. De maximale legselgrootte is vier. Vroege legfels zijn meestal groter dan late, waardoor er een dalende trend is in legselgrootte binnen het seizoen (Sulkava 1994, in

De havik neemt in aantal af, vermoedelijk als het gevolg van eigen succes

Kernward 2006). Dit fenomeen is ook bij veel andere vogelsoorten waargenomen. In de A.W.-duinen is de gemiddelde legselgrootte 3,2 ei (111 nesten). Dit komt redelijk overeen met de 3,4 eieren per nest die vastgesteld zijn bij een populatie van haviken in Drenthe (Bijlsma, 1993).

Van alle broedpogingen in de A.W.-duinen slaagt 75%. In Drenthe was dit aanzienlijk lager (58%), omdat daar een deel van de nesten door menselijk toedoen ►

● Jonge havik op het nest. Foto links: Fred Koning, foto rechts: Peter Spannenburg.

(vergiftiging, uitschieten) werd verstoord (Bijlsma, 1993). Dit komt in de A.W.-duinen niet voor. De oorzaak van het niet slagen is vaak moeilijk te achterhalen. Het niet uitkomen van de eieren, nestkaping en predatie door boomkruipers zijn enkele vastgestelde oorzaken.

Het aantal jongen dat per (succesvol) nest wordt grootgebracht varieert tussen de 1 en de 4. Het gemiddelde ligt op 2,1 jong per nest ($n=82$). In vergelijking met de eerder genoemde Drentse populatie is dit lager. Daar werd namelijk een gemiddelde van 2,8 jong per nest gevonden (Bijlsma, 1993).

De cijfers over legsel- en broedselgrootte lijken een licht dalende trend te vertonen. Dit kan wel eens de aanloop zijn naar een geringere reproductie. De havik neemt elders in het land dan ook in aantal af. In Drenthe en op de Veluwe is de stand gehalveerd (Bijlsma, 2007), vermoedelijk gedeeltelijk als het gevolg van eigen succes. Veel van zijn prooidieren zijn sterk in aantal teruggelopen. Het zijn vooral veranderde landbouwmethodes die veel van zijn belangrijke prooidiersoorten als houtduif en patrijs (*Perdix perdix*) hebben gereduceerd (Rutz & Bijlsma 2006). In ons studiegebied vindt geen landbouw plaats en we zien tot nu toe geen afname van het aantal broedparen. Toch heeft de havik in de A.W.-duinen voor een drastische afname (meer dan 90%) van enkele van zijn belangrijkste prooien als ekster, kauw en groene specht gezorgd. In 2006 en 2007 was het percentage paren dat met succes

jongen groot bracht aanzienlijk lager dan in de voorgaande jaren (respectievelijk 60 en 45%). Mogelijke aanwijzingen dat de soort hier vanwege zijn eigen succes minder succesvol wordt.

Nestplaatsconcurrentie

Nijlganzen broeden bij voorkeur in holle bomen. Deze zijn echter schaars in de A.W.-duinen. Hierdoor is er kennelijk een tekort aan goede nestgelegenheden ontstaan. Om toch te kunnen broeden gebruiken de ganzen daarom ook nestkasten voor bosuilen en oude nesten van haviken en buizerds. Hoewel het voorheen om oude nesten ging, weten de ganzen sinds een paar jaar ook de in gebruik zijnde nesten te veroveren. Ze doen dit door gewoon hun eieren bij die van de havik of buizerd te leggen. De roofvogels laten hun nest dan uiteindelijk in de steek.

In 2007 werden twee van de elf haviknesten met eieren gekaapt door Nijlganzen. Twee andere nesten waar haviken aan het bouwen waren, werden eveneens ingepikt door Nijlganzen. Een van deze gevallen had ook nog een interessante kettingreactie tot gevolg. Op deze locatie, waar al jaren buizerd en havik met succes op 80 meter van elkaar broedden, kaapte de havik op zijn beurt, het buizerdnest dat al eieren bevatte. Uiteindelijk was het paar buizerds gedwongen een jaar geen jongen te produceren.

Migratie

De havik is een echte standvogel. Migratie vindt vooral plaats in het eerste levensjaar, wanneer de

vogels een eigen territorium proberen te bemachtigen. Maar ook hierbij worden maar kleine afstanden afgelegd. Tot nu toe werden 20 vogels teruggemeld die als nestjong in de AW duinen waren geringd. Elf vogels werden in hetzelfde gebied teruggevonden, zes overige werden teruggemeld binnen 30 km afstand en slechts drie grote reizigers werden van verder (Leerdam, Oostkapelle en Terschelling) teruggemeld.

Dank

We bedanken de beheerders van de Amsterdamse Waterleidingduinen voor de gastvrijheid om dit werk te mogen doen. Vooral Gert Baeyens en Antje Ehrenberg van Waternet waren stimulerende krachten. Peter Spannenburg hielp veel bij het zoeken naar de nesten en bij het gevaarlijke klimwerk.

Fred en Henk-Jan Koning
Belkmerweg 35
1754 CG Burgervlotbrug

Literatuur

- BIJLSMA, R.G., 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co. Haarlem.
- BIJLSMA, R.G., 2007. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2006. De Takkeling 15(1).
- KERNWARD, R., 2006. The Goshawk. T & D Poyser, London.
- RUTZ, C. & R.G. Bijlsma, 2006. Food limitation in generalist predator. Proceedings of the Royal Society, B.273:2069-2076.